

JAN KŘIPAČ / 27. 6. 2017

Katapult

Film Jaromila Jireše z roku 1983 je na svou dobu poměrně nezvyklým formálním experimentem, který však neztrácí na divácké přitažlivosti – zejména díky komediální zápletce a obsazení populárního Jiřího Bartošky do hlavní role.

Jireš připravoval natáčení filmu již koncem šedesátých let. Ještě před vydáním stejnojmenné novely Vladimíra Párala v roce 1967 měl k dispozici její rukopis. Společně s Páralem pak začali psát scénář, který byl odlišný od výsledné podoby novely. Filmová verze příběhu však musela být několikrát přepisována, až nakonec nové normalizační vedení Barrandova projekt zcela zamítlo z důvodu nevhodného morálního vyznění mnoha sexuálně explicitních scén.

Jireš s Páralem se k odloženému scénáři mohli vrátit až počátkem osmdesátých let, kdy barrandovská dramaturgie nebyla tolik svázána politickými direktivami. Po několika úpravách, které až na odlišný závěr zachovávaly víceméně charakter původní verze, byl snímek schválen k natáčení a nakonec v srpnu 1984 uveden do kin.

Největší rozdíl tak spočívá nikoli mezi různými variantami scénáře, ale mezi filmem a novelou. Snímek obsahuje jinou vyprávěcí strukturu a do značné míry také odlišného hrdinu. Je jím třiatřicetiletý inženýr Jošt, který se žíví jako programátor a bydlí s manželkou a dcerou v malém družstevním bytě na sídlišti. Ze životního stereotypu často uniká do sexuálních fantazií, které mu však jednoho dne přestanou stačit. Podá si proto inzerát do novin, aby se seznámil se skutečnou ženou. Z došlých nabídek pak na základě počítačového programu vybere pět nejvhodnějších. Za vytipovanými ženami se následně vypraví podle předem sestaveného harmonogramu, aby mu jednotlivé milostné avantýry nekolidovaly mezi sebou.

Oproti novele je filmové vyprávění zúženo na šest základních dějových linií, které se neustále cyklicky vracejí. Každá z nich je navázána na jinou ženskou postavu, jejíž charakter je ve filmu vyhraněnější: pečovatelská manželka Lenka, romanticky zasněná

učitelka Boženka, rázná podniková ředitelka Anna, bláznivá tulačka Táňa, melancholická venkovanka Lída a sexuálně náruživá servírka Tina. S každou tak může Jošt zažívat jiný životní osud, který ho vymaní ze všední normalizační reality. Jireš v pozdějších rozhovorech k filmu uváděl, že tímto způsobem vyprávění zamýšlel vytvořit groteskní variantu faustovského mýtu – o muži toužícím přesáhnout rámec své existence. Jeho plány však nakonec ztroskotají kvůli němu samotnému, jeho povaze, zvyklostem a celkovému náhledu na život.

Jirešův Jošt je totiž v mnohém zcela odlišnou postavou než jeho literární dvojník. Na rozdíl od něho není do svého jednání vpraven vnějšími okolnostmi, ale chová se na základě svého zcela uvědomělého a navíc racionálně vykalkulovaného rozhodnutí. Je chladně uvažujícím člověkem (byť s bujnou představivostí), pragmatikem a prospěchářem, ochotným přizpůsobit se jakýmkoli podmínkám. A právě tyto jeho vlastnosti způsobí, že onen do detailu promyšlený plán nakonec ztroskotá. Jošt se totiž přizpůsobuje každé z variant svého života natolik, až zcela ztrácí svou identitu. Je vším možným a zároveň nikým. Pavel Janoušek proto výstižně charakterizuje Jošta jako novodobého „muže bez vlastností“ – člověka rozptýleného mezi mnoha možnostmi svého „já“. [1]

Formálně je toto zmnožení identit, vedoucí až k samotnému zániku subjektu, vyjádřeno skrze stále častější prostřihy mezi jednotlivými dějovými liniemi, hrdinovými představami a sny. Ke konci se pak časoprostorové hranice mezi nimi zcela stírají a snímek kulminuje v jedné dlouhé, surreálně působící sekvenci Joštovy zoufalé dezorientace ve vlastních osudech. A i když Jireš na samý závěr vyvádí Jošta – a spolu s ním i diváka – z totální nejistoty tím, že ho nechá probudit se ze zlého snu, ke kýžené katarzi nedochází. Obyčejné ráno v panelákovém bytě totiž svádí k tomu, podat si v novinách inzerát.

Filmový *Katapult* tak lze chápat jako celkem otevřenou satiru socialistické reality počátku osmdesátých let – nejen vylíčením Jošta jako prototypu konzumního člověka ze šedé zóny, ale také množstvím detailů, které tvůrci do snímku zařadili (od nedostatkového zboží v obchodech přes nefungující techniku v podnicích i domácnostech až po nucené komunální soužití na sídlištích). Jakkoli se Jirešův film dnes netěší takovému uznání jako *Kalamita* (1981) nebo *Vrchní, prchni* (1980), patří bezesporu mezi díla, pojednávající s inteligencí, humorem a vkusem o době svého

vzniku.

Katapult uvede televizní kanál CS Film v úterý 4. července ve 20:00.

Katapult (ČSSR 1983), režie: Jaromil Jireš, scénář: Jaromil Jireš,

Vladimír Páral, kamera: Jaromír Šofr, hudba: Zdeněk Pololáník, střih: Josef Valušiak, hrají: Jiří Bartoška, Kateřina Macháčková, Oldřich Vlach, Jiřina Jirásková, Barbora Štěpánová, Johana Tesařová, Dana Homolová, Jarmila Urbišová, Tomáš Halík a další. Československý státní film, 89 min.

Poznámky:

[1] Janoušek, Pavel, *Katapult a Katapult. Vznik scenáristické koncepce Jirešovy filmové adaptace Páralovy prózy*. In: *Filmový sborník historický 1. Film a literatura*. Praha: Československý filmový ústav 1988, s. 264.